

Plattelands
Ontwikkelings
Programma
Regiebureau

Samenwerken voor resultaat

Publieksversie Jaarverslag 2021

over de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsprogramma 2014-2022

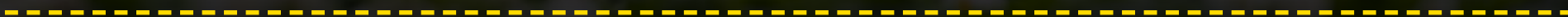
Samenvatting

Dit jaarverslag gaat over de uitvoering van het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) in 2021. Het programma draagt bij aan de ontwikkeling van het Nederlandse platteland door een concurrerende, duurzame en innovatieve landbouw te stimuleren én de biodiversiteit te versterken.

De derde POP-periode (POP3) liep formeel van 2014 tot en met 2020; het totale subsidiebedrag was € 1,6 miljard. In 2020 is besloten om het programma met 2 jaar te verlengen tot het nieuwe Europees landbouwbeleid (GLB) van start gaat.

Voor de verlengingsperiode is vanaf 2021 extra budget beschikbaar gekomen. Ook heeft Nederland een bijdrage gekregen vanuit het Economisch Herstelfonds (EHF). Daarmee is in 2021 € 286 miljoen Europees budget aan het POP3 toegevoegd. Het totale budget voor de periode 2014-2022 beslaat nu ruim € 2 miljard.

Het jaarverslag beschrijft de voortgang van het programma per Europees aandachtsgebied en maatschappelijk thema. Interviews met POP3-begunstigden en mooie beelden laten zien hoe POP3 bijdraagt aan een vitaal platteland, waar boeren investeren in een duurzame en innovatieve landbouw en een goede boterham verdienen, burgers en boeren met elkaar in verbinding staan en we met z'n allen genieten van een prachtige natuur en biodiversiteit.

Inhoud

Samenvatting	2	Thema Water	39
Voorwoord	5	Interview Ontmoetingstuin De Bonte Koe trekt jong en oud	41
POP in het kort	6	Aandachtsgebied Sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland	45
Voortgang POP3	8	Thema LEADER	46
Interview Najaarsgras raffineren nog in kinderschoenen	10	Communicatie	48
Aandachtsgebied Verbeteren van economische prestaties	14	Colofon	51
Thema Verduurzaming, concurrentiekracht en jonge boeren	15		
Interview Sensorgestuurd Boeren geeft zicht op specifiekere keuzes mestgift	18		
Aandachtsgebied Kennisoverdracht en innovatie	23		
Thema Samenwerken voor innovatie en kennisoverdracht	24		
Interview Duurzamere aardbeienteelt dankzij ruime overkapping	26		
Aandachtsgebied Risicopreventie weersomstandigheden	30		
Thema Bescherming tegen slecht weer	31		
Interview Hoe meer leven onder de grond: hoe meer vogels en akkernatuur	32		
Aandachtsgebied Biodiversiteit en water	36		
Thema Agrarisch natuurbeheer en biodiversiteit	37		

Schaap in Ontmoetingstuin De Bonte Koe in Overijssel.

Voorwoord

In de landbouw en het landelijk gebied staan we voor grote uitdagingen. Met het POP3 zie ik goede mogelijkheden om hieraan een belangrijke bijdrage te leveren. Maar eerst een terugblik op het afgelopen jaar.

Het jaar 2021 stond vooral in het teken van de verlenging van het POP3. Hiervoor heeft de Europese Commissie extra middelen beschikbaar gesteld. Daarnaast is extra budget van de corona-herstelfondsmiddelen (Economisch Herstelfonds) aan het POP3 toegevoegd, waarmee projecten voor groen economisch herstel worden gesubsidieerd. Dat zorgde in 2021 voor meer openstellingen om een soepele overgang naar het nieuwe GLB te bevorderen.

Net als in 2020, hadden we ook in 2021 te maken met een coronacrisis. Dat veroorzaakte soms vertraging in de uitvoering van projecten. Toch ging het POP3 door. Veel van de ervaringen die we in 2020 hebben opgedaan met online netwerken en kennis delen, hebben we ook dit jaar ingezet. Ik waardeer de inspanning van eenieder hiervoor enorm.

Tot slot: een goede samenwerking met verschillende belanghebbenden is belangrijk om tot een goed resultaat te komen. Dat zien we terug in de projecten, die inmiddels bijna of helemaal zijn afgerond. Dit jaar stond dan ook in het teken van 'Samenwerken voor resultaat.'

De samenwerking levert prachtige verhalen op die de cijfers en grafieken in dit jaarverslag ondersteunen. Ik adviseer u om snel verder

te lezen. En mocht u op zaken willen reageren, neem dan zeker contact met ons op. Veel leesplezier!

Henk Reinen

Directeur Regiebureau POP

POP in het kort

Nederland geeft met het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP) invulling aan het Europees plattelandsbeleid. Het draagt bij aan de ontwikkeling van het Nederlandse platteland door een concurrerende, duurzame en innovatieve landbouw te stimuleren én de biodiversiteit te versterken. Het derde programma (POP3) liep formeel van 2014 tot en met 2020.

Meer subsidie

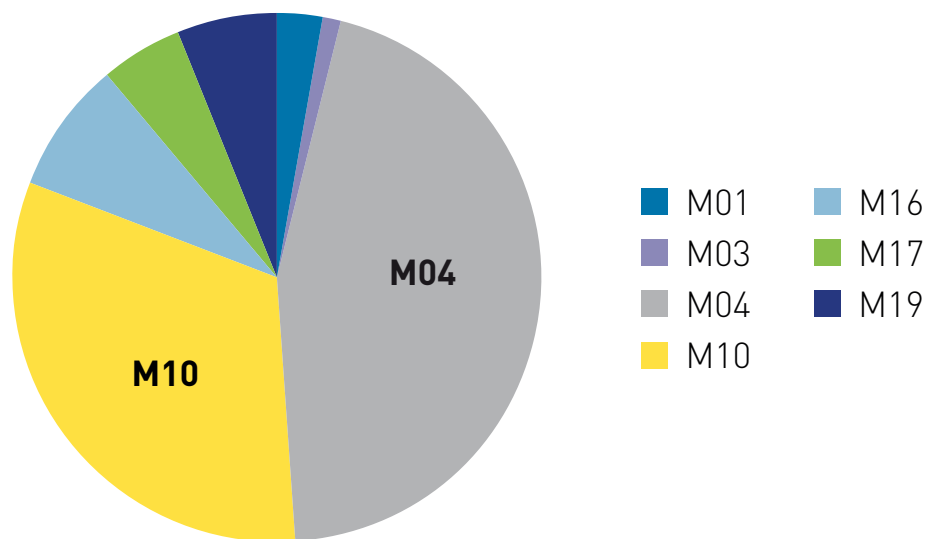
Nederland ontvangt van de Europese Commissie circa € 825 miljoen subsidie uit het Europees Fonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) voor de uitvoering van het POP3 (2014-2020). De Nederlandse overheid – Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen – verdubbelt dit bedrag tot € 1,6 miljard.

In 2020 is besloten om het programma met twee jaar te verlengen (POP3+). Het geld dat voor deze jaren beschikbaar is gesteld, is in 2021 aan het bestaande budget toegevoegd.

Ook heeft Nederland een bijdrage gekregen vanuit het Economisch Herstelfonds (EHF). Dit fonds is ingesteld voor het economisch herstel van de landbouwsector en het platteland na de uitbraak van COVID-19. Daarmee is in 2021 € 286 miljoen Europees budget aan het POP3 toegevoegd. Het totale budget voor de periode 2014-2022 beslaat nu ruim € 2 miljard.

Samenwerken aan POP3

De twaalf provincies en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) dragen samen zorg voor de implementatie en uitvoering van het programma. LNV is eindverantwoordelijk. Het Regiebureau POP ondersteunt bij de implementatie en de begeleiding van de uitvoering van het POP3+ en de toegevoegde middelen vanuit het EHF. De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) fungeert als betaalorgaan.

Figuur 1. Verdeling van het POP3-budget op 31 december 2021

Thema's en maatregelen

Het Nederlandse POP3 richt zich op verschillende thema's, zoals verduurzaming, concurrentiekracht, jonge boeren, innovatie en kennisoverdracht, agrarisch natuurbeheer, biodiversiteit, water en

LEADER. De thema's zijn gebaseerd op de aandachtsgebieden die de Europese Commissie voor het GLB heeft benoemd.

Nederland zet 7 inhoudelijke maatregelen in die bijdragen aan de POP3-thema's en de Europese aandachtsgebieden:

- Maatregel 01: Kennisoverdracht en voorlichtingsacties
- Maatregel 03: Kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen
- Maatregel 04: Investerings
- Maatregel 10: Agromilieu en klimaatsteun
- Maatregel 16: Samenwerking voor innovatie/European Innovation Partnership (EIP)
- Maatregel 17: Risicomanagement
- Maatregel 19: LEADER

Openstellingen

Het totale subsidiebedrag wordt verspreid over de jaren uitgegeven. Dit gebeurt via subsidieopenstellingen door het Rijk en de provincies. Subsidieaanvragen kunnen ingediend worden voor projecten die bijdragen aan de aandachtsgebieden van het GLB. Schematisch ziet dit proces er als volgt uit:

Voortgang POP3

2021 stond in het teken van de verlenging van het POP3 en het organiseren van nieuwe openstellingen. Daarnaast werkten alle betrokken partijen hard aan de voorbereidingen van het Nationaal Strategisch Plan (NSP) voor het nieuwe GLB.

POP3 ging door ondanks crisis

COVID-19 heeft ook in 2021 zijn sporen nagelaten. Ondanks de crisis ging het POP3 door, al liepen enkele projecten vertraging op. Bijvoorbeeld doordat mensen niet meer bijeen konden komen, door stijgende kosten voor onder meer materialen en energie en door minder beschikbare arbeidskracht.

Samenwerken voor resultaat

In deze fase van het programma komen steeds meer projecten tot een afronding en een inhoudelijk resultaat. In veel projecten is samenwerking een belangrijk element gebleken voor een succesvolle uitvoering van een project. 'Samenwerken voor resultaat' was dan ook een centraal thema in 2021.

Extra geld

Eind 2020 was er meer dan 100% van het beschikbare Europees POP3-budget betaald of toegezegd. Vanwege de extra middelen voor het POP3+ en vanuit het EHF laat het jaar 2021 een ander beeld zien. Wel is het grootste deel van het EU bedrag, namelijk 86%, in 2021 al via openstellingen door Rijk en provincies toegezegd of betaald. 14% van het budget moet nog vastgelegd worden.

Meer openstellingen

Door het extra budget waren er in 2021 zo'n 60 nieuwe openstellingen, tegenover de 23 in 2020. De Jonge Landbouwersregeling (JoLa) is dit jaar niet door provincies opengesteld, maar maakte onderdeel uit van de landelijke openstellingen vanuit het EHF-budget. Daarnaast heeft LNV in 2021 de brede weersverzekering landelijk opengesteld. Ook is hard gewerkt aan de openstellingen voor het EHF. Het gehele EHF-budget is eind 2021 door het Rijk, in afstemming met de provincies, opengesteld in twee regelingen: één voor groene investeringen en één voor samenwerking.

Figuur 2. Overzicht uitputting EU-middelen (ELFPO en EHF) op 31 december 2021 (totaalbudget € 1.116 miljoen)

■ Betaald

Project is uitgevoerd en betaald aan de subsidieaanvrager, na uitvoering van alle controles.

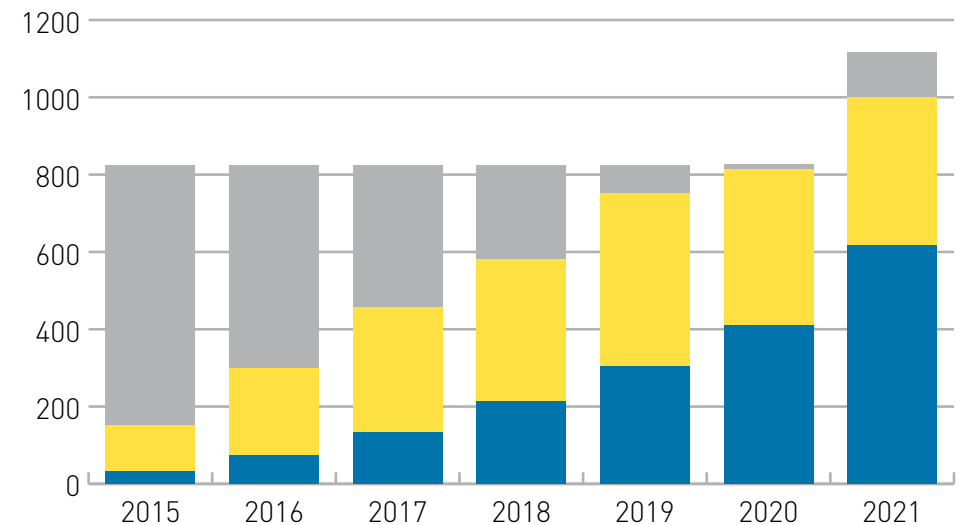
■ Toegezegd

Subsidieaanvraag is gehonoreerd en project is in uitvoering. Bedrag is gereserveerd om de projectkosten te kunnen betalen als aan de voorwaarden is voldaan.

■ Niet vastgelegd

Budget dat nog niet is vastgelegd in een subsidiebeschikking of opengesteld voor aanvragers.

Figuur 3. Overzicht uitputting EU-middelen (ELFPO en EHF) per jaar op 31 december 2021 (totaalbudget € 1.116 miljoen)

Interview

“Najaarsgras raffineren nog in kinderschoenen

Raffineren van najaarsgras is technisch mogelijk, maar het is voorlopig nog te duur om mineralen en eiwit uit najaarsgras beter te benutten. Dat is de belangrijkste conclusie van het project 'Raffinage van najaarsgras bij melkveehouders in de provincie Groningen'.

Melkveehouder Jan Veenstra en projectleider Sytze Waltje van DLV Advies in het Groningse Doezum.

Raffinage najaarsgras helpt regionale kringloop

In 2018 ging met POP3-geld van de EU en een financiële bijdrage van de provincie Groningen het project 'Raffinage van najaarsgras bij melkveehouders in de provincie Groningen' van start. Looptijd: ruim 2 jaar. Doel: Het beter benutten van de nutriënten in najaarsgras, zoals stikstof, eiwit, kalium en fosfaat en vezels door het raffineren van najaarsgras in afzonderlijke fracties.

“De voederwaarde van najaarsgras wordt slecht benut”, zegt projectleider Sytze Waltje van DLV Advies. “Voor ons een belangrijke drijfveer om de kansen van het raffineren van najaarsgras te onderzoeken.” Najaarsgras bevat vaak een hoog ruw eiwitgehalte door nalevering van stikstof uit bemesting eerder in het groeiseizoen. “Veehouders voeren hun najaarsgras veelal aan jongvee of droogstaande koeien en dat is eigenlijk zonde, want dan wordt het eiwit en mineralen in najaarsgras minder goed benut. Aan melkkoeien voeren is ook geen oplossing, want zij kunnen het eiwit in najaarsgras minder goed omzetten in melkeiwit. Door een relatief hoog onbestendig eiwit (OEB)-gehalte in najaarsgras zien we hoge ureumwaardes in de melk en dat is een indicatie van een slechte eiwitbenutting.”

Eiwit en mineralen uit gras halen

In het POP3-project experimenteerde DLV Advies samen met Delphy en ABZ Diervoeding met het raffineren van najaarsgras. “We hebben onderzocht of we via raffinage de nutriënten in de afzonderlijke fracties van gras beter kunnen benutten”, vertelt Waltje. Hiertoe is met een mobiele grasraffinagemachine op drie melkbedrijven vers gemaaid gras gescheiden in drie fracties: de eiwitfractie (35% droge stof), een vezelfractie en een vloeibare fractie met opgeloste mineralen. Melkveehouder Jan Veenstra in Doezum was een van de melkveehouders waar de machine operationeel was. “Met 60 melkkoeien op 48 hectare grotendeels grasland zijn we erg extensief. We halen al 82% eiwit van eigen grond, maar we kunnen ons eigen geteelde eiwit en opgeslagen mineralen in gras nog beter benutten”, motiveert Veenstra zijn deelname aan het project. Zijn streven was om na raffinage van zijn najaarsgras, de dikke eiwitrijke fractie waar de

vezels uitgehaald zijn, te laten verwerken door ABZ Diervoeding voor toepassing in eigen krachtvoer. “De dunne fractie, rijk aan mineralen zoals fosfaat, zou ik op maïsland kunnen benutten. En de vezelrijke eiwitarme fractie is prima voer voor jongvee en onze paarden.”

Te lage capaciteit en te duur

Volgens Waltje was het ideaalbeeld om gras te raffineren op het boeren erf. “Want hiermee beperk je de externe aanvoer van grondstoffen, zoals import van soja-eiwit en streef je naar circulaire landbouw.” Echter de praktijk bleek veel weerbarstiger dan het ideaal. “Het was al heel snel duidelijk dat de capaciteit van de mobiele grasraffinagemachine veel te beperkt is. Met de verwerking van twee ton vers gras per uur hield het wel op. Als de kosten dan € 250 per uur bedragen, komt het raffineren van zeg vijf hectare gras met een opbrengst van 10 ton per hectare uit op € 6.250. Dat kan niet uit. Het is nooit rond te rekenen op een melkveebedrijf en het staat in geen verhouding tot de veel lagere inkoopprijs van soja.”

In 2020 is gras geraffineerd in een vaste opstelling in Holwerd met een veel grotere capaciteit in combinatie met benutting van restwarmte voor de eerste droging. “Daarmee kwamen we op een verwerking van tien ton vers gras per uur, maar dat is nog steeds vrij beperkt”, stelt Waltje. “Het indikken van de dunne fractie tot waardevolle meststoffen is op boerenbedrijfsniveau ook te kostbaar. Maar hoe groter het wereldwijde kunstmesttekort wordt, hoe interessanter dit wellicht in de toekomst kan zijn en waarbij de bron dichtbij huis ligt.”

Grotere schaal en foodtoepassingen

Het project heeft geleerd dat raffinage van gras technisch mogelijk is, maar voorlopig nog geen verdienmodel heeft. Het is algemeen bekend dat Cosun (een internationale agrarische coöperatie) eiwit uit bietenblad haalt en Avebe (een internationale coöperatie van telers) eiwit uit zetmeelaardappelen. “Voor het slagen van een economisch rendabele raffinage in de regio zijn grotere stromen van organisch materiaal nodig, zoals gras, bietenblad en zetmeelaardappelen. En een grootschaliger installatie die minimaal een half jaar kan draaien om het rendabel te maken”, legt Waltje uit.

“

De eerste stappen zijn gezet voor een
betere benutting van najaarsgras

Aandachtsgebied

Verbeteren van economische prestaties

Een van de Europese aandachtsgebieden is het verbeteren van de economische prestaties van alle landbouwbedrijven en het faciliteren van de herstructurering en modernisering van landbouwbedrijven. Een belangrijk doel hierbij is dat bedrijven markgericht kunnen opereren en hun aanbod van producten meer divers kunnen maken.

Figuur 4. Uitputting budget Verbeteren economische prestaties op 31 december 2021 (totaalbudget € 527 miljoen)

Thema

Verduurzaming, concurrentiekracht en jonge boeren

Landbouwers kunnen POP3-subsidie aanvragen voor investeringen die hun bedrijfsvoering verbeteren en verduurzamen. Op die manier wordt de agrarische bedrijfsstructuur versterkt en wil Nederland haar concurrentiepositie handhaven. Tegelijkertijd draagt Nederland bij aan de natuur- en milieudoelstellingen die met het POP3 worden nagestreefd.

Jonge boeren

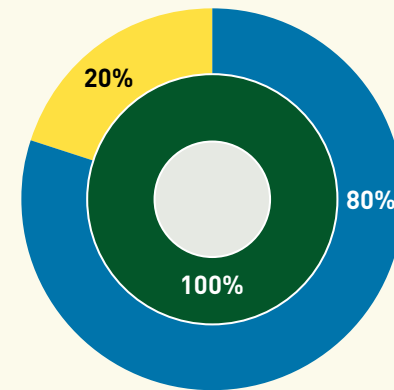
Jonge boeren tot en met 40 jaar kunnen subsidie aanvragen om te investeren in verduurzaming na bedrijfsovername. Dat is geregeld in de JoLa. Vaak hebben jonge agrarische ondernemers slechts een beperkte investeringscapaciteit als zij een landbouwbedrijf overnemen, terwijl zij van groot belang zijn voor de toekomst en het vernieuwend vermogen van de sector. In 2021 heeft er geen JoLa-openstelling meer plaatsgevonden. Deze maakte onderdeel uit van de landelijke openstellingen vanuit het EHF-budget.

Maatregelen om de agrarische bedrijfsstructuur te versterken en te verduurzamen

Maatregel 3: Kwaliteitsregeling kalversector

- Opengesteld in de periode 2017 t/m 2019. In de afgelopen twee jaar is deze regeling niet meer opengesteld.
- Stimulans voor deelname aan een vrijwillig kwaliteitssysteem met het oog op gezondheid van mens en dier en dierenwelzijn.
- Inmiddels doen 1.796 bedrijven mee aan deze regeling. Dat zijn praktisch alle kalverhouderijen in Nederland.
- Deelnemers moeten voldoen aan de eisen van de Kwaliteitsregeling Kalveren.
- Deelnemers ontvangen tot en met uiterlijk 2021 jaarlijks maximaal € 3.000.
- Voor de deelnemende kalverhouderijen is een bedrag van € 26,4 miljoen beschikbaar.
- De regeling kan gezien worden als ondersteuning van een license to produce, wat leidt tot veel deelnemers.
- Door de onzekerheid over de toekomst, vanwege de stikstofproblematiek, is het mogelijk dat een deel van de kalverhouders de subsidie niet zal benutten.

Totaalaantal ingediende
subsidieaanvragen: 1797

Totaalbudget: € 26,4 miljoen

■ Afgerond

■ Betaald

■ Toegezegd

Maatregel 4.1.1: Fysieke investering voor innovatie en modernisering agrarische bedrijven

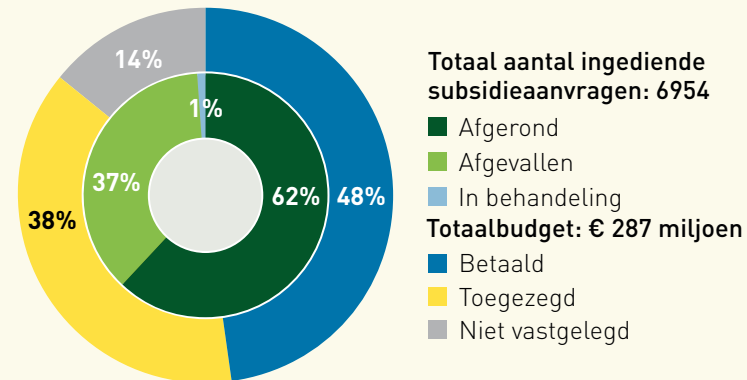
- Maatregel gericht op het versterken van een economisch rendabele bedrijfsvoering en verduurzaming.
- Enkele openstellingen zijn specifiek gericht op de verbetering van waterkwaliteit en het waterbeheersysteem (reductie van de emissie van nutriënten).
- Er zijn veel aanvragen op dit onderdeel. Provincies en Rijk proberen zoveel mogelijk geschikte projecten te subsidiëren, maar toch valt een deel van de aanvragen buiten het beschikbaar budget.

Maatregel 4.1.2: Jonge Boeren

- De JoLa-regeling richt zich op (innovatieve) investeringen die bijdragen aan duurzaamheid en dierenwelzijn.
- Van 2016-2021 is de regeling 6 keer opengesteld.
- De laatste openstelling was van 7 december 2020 t/m 12 februari 2021. De JoLa-regeling maakte in 2021 onderdeel uit van de landelijke openstellingen vanuit het EHF-budget.
- Op 31 december 2021 hebben in totaal 2.401 jonge landbouwers deelgenomen aan de JoLa-regeling.

Maatregel 4.3: Verbetering van de verkavelingsstructuur landbouwbedrijven

- Maatregel waardoor de landbouwstructuur efficiënter en economisch meer rendabel wordt ingericht.
- Levert ook een bijdrage aan het bereiken van natuur-, milieu-, en waterdoelstellingen.
- Mede vanwege de ingewikkelde tendersystematiek heeft de verkavelingsregeling minder belangstelling.
- Vooral kleinschalige algemene projecten hebben een aanvraag ingediend.
- Enkele provincies hebben de regeling ingezet voor de verplaatsing van glastuinbouwbedrijven.
- 67 projecten hebben een subsidietoezegging ontvangen.

Interview

“**Sensorgestuurd Boeren geeft zicht op specifiekere keuzes mestgift**”

Om meer grip te krijgen op het verband tussen maatregelen en de waterkwaliteit nam melkveehouder Jos Verstraten het initiatief voor het project 'Sensorgestuurd Boeren', samen met Waterschap Aa en Maas. Jos en vijf collega's toetsen met het waterschap wat op hun percelen het beste werkt om te zorgen dat stikstof in de gewassen komt en niet in de sloot.

Melkveehouder Jos Verstraten en projectleider Frank van Herpen van Waterschap Aa en Maas in het Noord-Brabantse Westerbeek.

Sensorgestuurd Boeren

In 2018 startte met POP3-geld in de provincie Brabant het project 'Sensorgestuurd Boeren'. Looptijd 5 jaar. Doel: sturing geven aan agrarisch bodembeheer en nutriëntenmanagement op basis van metingen in oppervlaktewater, bodem en grondwater. Voor substantiële verlaging van de belasting van stikstof in grond- en oppervlaktewater en realisatie van waterkwaliteitsdoelen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW).

Algemene mestregels gaan uit van een berekend effect op de waterkwaliteit. Verstraten: “Ik wil graag weten of ik individuele keuzes kan en moet maken bij het voldoen aan de mestregels, op basis van bijvoorbeeld het gewas, de bodemgesteldheid, de weersomstandigheden en de hoogteligging van een perceel. Dat geeft mij als boer het perspectief dat ik weet wat me te doen staat om de milieu-impact van ons bedrijf te verkleinen. En het vergroot het draagvlak voor strenge mestmaatregelen die diep ingrijpen op je bedrijfsvoering.”

Met zijn vrouw en oudste zoon runt Jos Verstraten een bedrijf met 140 melkkoeien en 90 stuks jongvee in het Brabantse Westerbeek. Een gangbaar melkveebedrijf, maar wel met koeien in de wei, kruidenrijk grasland, klavers om stikstof te binden, secure bemesting, rekening houdend met nalevering uit koemest. Naast Verstraten doet nog een rundveehouder mee, twee akkerbouwers en twee gemengde bedrijven met akkerbouw en varkens.

Vertrouwen

Frank van Herpen, projectleider vanuit Waterschap Aa en Maas: “Op veel plaatsen in Nederland zitten te veel voedingsstoffen in het water. Daarvoor zijn verschillende bronnen verantwoordelijk, zoals landbouw, maar ook bijvoorbeeld overloop van riolering. Bij dit project hebben we een gebied gekozen waarin alleen de landbouw afwatert op de onderzochte sloten. Waterschap en boeren werken in vertrouwen met elkaar om beter te meten waar en wanneer de waterkwaliteit beïnvloed wordt. Zodat we kunnen zeggen: die maatregelen zijn echt effectief.”

Met sensoren in de sloot en metingen in de bodem, registratie van neerslag, grondwaterstand en de mestgift, zowel stalmest als kunstmest, volgen de zes boeren en het waterschap de hoeveelheid stikstof die opgenomen wordt en die uitspoelt. In 2020 startten de eerste echte metingen.

Lessen

Enkele contouren van lessen uit het project zijn al zichtbaar:

1. Het meten van stikstof met sensoren in slootjes is mogelijk maar is arbeidsintensief. Van Herpen: "De sensoren moeten nu nog wekelijks worden schoongemaakt en het is nodig om daarna bij de dataverwerking alle ruis en verstoringen uit de meetreeksen te halen."
2. Er zijn duidelijke verschillen te zien in de tijd: in de zomer, met weinig uitspoeling en veel biologische activiteit op het land en in de sloot zijn de stikstofconcentraties in het water laag. De waterplanten benutten voedingsstoffen in het stilstaande water. Verstraten: "Hiernaar handelen vergt een veranderde instelling van ons. Gewoonlijk is alles gericht op snelle waterafvoer: twee keer per jaar maaien en sloten schoon houden. Wij durven nu meer te bufferen." In de winter worden de concentraties door de uitspoeling hoger. Dit is een vertraagd effect: pas in de winter kan het effect van handelen van het voorgaande groeiseizoen worden gemeten.
3. Algemeen toepasbare, makkelijke oplossingen komen niet uit de proeven. Wel waardevolle inzichten om op voort te borduren. Verstraten: "Uit een van de proeven blijkt bijvoorbeeld dat het zinvol is om in de bodem te meten of er voldoende stikstof beschikbaar is. De standaard extra bemesting kun je dan achterwege laten."

We hebben ook gekeken naar het effect van een zware regenbui vlak na het bemesten van de eerste snede op grasland en later dan gebruikelijk bemesten. We zagen via de sensoren duidelijk uitspoeling na zo'n bui, maar de opbrengst van de eerste snede gras leed daar niet onder. Het later bemeste deel had een duidelijke groeiachterstand, maar maakte dat uiteindelijk weer goed met een goede stikstofbenutting. Het is nog belangrijker dan ik dacht dat je mest uitrijdt onder goede weersomstandigheden en een bodem met voldoende draagkracht in plaats van zo vroeg mogelijk uitrijden."

In 2023 verzamelt het waterschap de resultaten en trekt conclusies. Van Herpen: "Volledige transparantie over wat werkt en wat niet, richting boeren én beleidsmakers, is daarbij het belangrijkste."

“ Gebiedsgericht meten
voor een betere
waterkwaliteit

Aandachtsgebied

Kennisoverdracht en innovatie

De Europese Commissie wil kennisoverdracht en innovatie in de landbouw, bosbouw en landelijke gebieden bevorderen.

Figuur 5. Uitputting budget Kennisoverdracht en innovatie op 31 december 2021 (totaalbudget € 214 miljoen)

Thema

Samenwerken voor innovatie en kennisoverdracht

In het POP3 is geld beschikbaar om innovaties in de landbouw te stimuleren. Ook wordt de verspreiding van de opgedane kennis gestimuleerd. Door innovaties ontstaan nieuwe verdienmogelijkheden voor boeren en tuinders en wordt de landbouw duurzamer. Hierbij kan het gaan om een nieuwe techniek, een nieuw product of de vernieuwing van een proces.

Samenwerken voor innovatie

Bij de maatregel 'Samenwerking voor innovatie' gaan deelnemers in divers samengestelde groepen met een innovatief idee of probleem aan de slag. Praktijkvragen zijn leidend. Er is ook een Europees netwerk, speciaal gericht op innovaties: het Europees Innovatie Partnerschap voor de landbouw (European Innovation Partnership, EIP-AGRI).

Kennisverspreiding

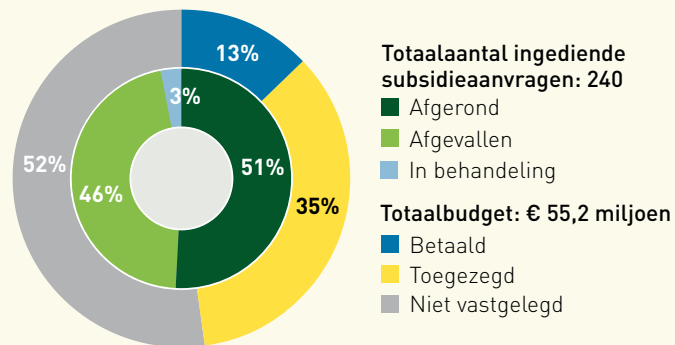
De ontwikkelde kennis over innovaties kan door bijvoorbeeld demonstratie, ondernemer-coaching of voorlichting worden verspreid.

Maatregelen om innovaties door samenwerking en kennisverspreiding te bevorderen

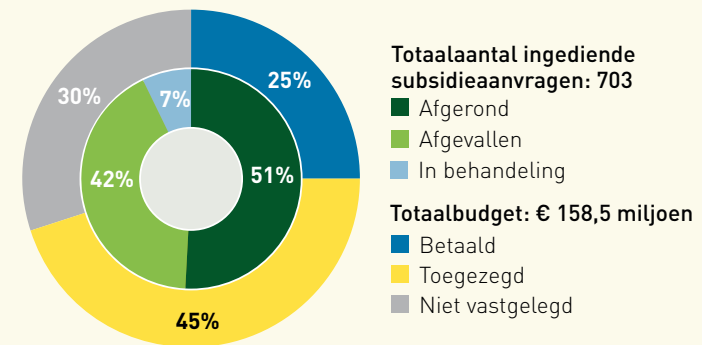
Maatregel 1: Trainingen, workshops, ondernemer-coaching en demonstraties

- Maatregelen richten zich op kennisoverdracht van innovatieve ontwikkelingen, aangepast op de beleidsontwikkelingen van een provincie.
- Alle openstellingen leveren (meer dan) voldoende aanvragen op en voldoen aan behoefte.
- De vele aanvragen zorgen soms voor een overschrijding van het subsidieplafondbedrag.
- Aanvragen worden beoordeeld door een adviescommissie op effectiviteit en innovatie, kosteneffectiviteit en haalbaarheid. Dit leidt wel tot veel afvallers.
- De projecten leveren een bijdrage aan de vermindering van grondstoffengebruik, klimaatmitigatie, nieuwe marktconcepten (inclusief ketenversterking) en problematiek in veenkoloniën.
- Eind 2021 is er aan 121 projecten een subsidiebedrag van € 26 miljoen toegewezen.
- In totaal zijn inmiddels 16.953 deelnemers geregistreerd. De streefwaarde is 30.000 in 2025. Eind 2021 is 56% van het doel behaald.

Maatregel 16: Samenwerking voor innovatie, European Innovation Partnership (EIP)

- Maatregel stimuleert samenwerking tussen praktijk en wetenschap bij innovaties.
- Voorbeelden van projecten: ontwikkeling van nieuwe marktconcepten, ketenversterking, vermindering van grondstoffenverbruik, dierenwelzijn en klimaatmitigatie.
- Alle projecten worden geregistreerd als EIP-project (European Innovation Partnership) en geplaatst in de Europese EIP-database.
- Inmiddels zijn 361 projecten afgerond binnen deze maatregel.
- Er is in totaal een bedrag van ruim € 40 miljoen subsidie uitbetaald.
- Adviescommissies selecteren de beste samenwerkingsprojecten, waardoor kwaliteit van de projecten toeneemt. Dit leidt wel tot meer afgewezen projecten.
- In 2021 zijn drie pilots voor het nieuwe GLB-programma gestart over 'toekomstbestendig boeren', veenweiden en kringlooplandbouw. Deze pilots zijn inmiddels afgerond en hebben geleid tot 21 beschikkingen voor een bedrag van € 17,6 miljoen.

Interview

“Duurzamere
aardbeienteelt
dankzij ruime
overkapping

Zoetere, rodere aardbeien dan gemiddeld. Dat is een van de voordelen van de overkapping die Jan en Judith Scholman met hulp van JoLa-subsidie in 2020 lieten plaatsen op hun aardbeienbedrijf in het Utrechtse Lopikerkapel. De grootste winst is een duurzamere teelt, met minder meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. De hoogte van de overkapping speelt daarbij een belangrijke rol.

Fruitteler Jan Scholman uit het Utrechtse Lopikerkapel.

Innovatieve overkapping aardbeienteelt

In 2020 startte met POP-geld in de provincie Utrecht het project 'Innovatieve overkapping aardbeienteelt'. Looptijd: 1 jaar.
Doel: verduurzaming van de aardbeienteelt.

“De folie-overkapping helpt ons verduurzamen”, stelt Jan Scholman. “Onder folie zijn de vruchten minder kwetsbaar voor extreme weertypes als hoosbuien, hagelbuien en hitte. Het levert meer productiezekerheid op.”

Scholman koos voor meer ruimte boven de goten met planten en zette de bogen verder uit elkaar dan gebruikelijk is. Daardoor is het klimaat eronder luchtiger dan in andere tunnels. Deze innovatie scheelt schimmelaantasting, waardoor minder chemische gewasbescherming nodig is. “We merken dat de planten vitaler zijn. Onder dit type overkapping realiseren we meer opbrengst met minder input van bestrijdingsmiddelen en meststoffen.” Bijkomend voordeel van de luchtige tunnels is een prettiger werkklimaat.

Natuurlijke vijanden

Omdat de overkapping open is en de fruitteler op de bodem gras laat groeien, komen natuurlijke vijanden van ziektes en plagen makkelijk in de aardbeienplanten terecht. “We lopen wekelijks door het gewas om vakje voor vakje te spotten of er geen schimmel of bijvoorbeeld luis in de planten zit. Vroeger betekende één luis: spuiten. Als we tegenwoordig een aantasting zien, wachten we eerst af of de natuur het oplost. Vaak werkt dat.”

Roder en zoeter

Dat de vruchten onder folie minder kwetsbaar zijn, heeft naast duurzaamheid nog een voordeel. “We kunnen ze rijper plukken, zonder dat ze aan houdbaarheid inboeten. De consument krijgt daardoor zoetere en rodere aardbeien.”

Aan de straat staat een aardbeienautomaat waar voorbijgangers verse aardbeien kunnen kopen. De meeste aardbeien vinden lokaal hun weg naar de consument, via supermarkten in de omgeving.

Gestart als scholier

Jan Scholman teelt samen met zijn vrouw nu op 3,5 hectare aardbeien. Als zestienjarige begon hij als plukker op het bedrijf, toen nog met aardbeien, bessen en kersen. Tien jaar geleden huurde hij het bedrijf van de oude eigenaar en in 2018 heeft het koppel het bedrijf gekocht en zich toegelegd op uitsluitend aardbeienteelt, in goten.

Subsidie voor jonge boeren

Met de JoLa-subsidie konden de Scholmans een kleine 0,5 hectare overdekken. “Dankzij de subsidie komen we sneller op het duurzaamheidsniveau waarop de maatschappij ons wil hebben.” De resultaten waren zo goed, dat het stel in 2022 nog eens een halve hectare van een nieuwe overkapping heeft voorzien. De bedoeling is binnen een aantal jaren het hele bedrijf op deze manier te overdekken.

De JoLa-subsidie is bestemd voor boeren tot 41 jaar, voor maximaal drie investeringen, tot een bedrag van € 20.000. Voor de eerste overkapping ontving Scholman € 14.850. “Aanvragen was niet moeilijk. We voldoen qua leeftijd aan de voorwaarden en deze investering staat op de lijst van duurzame projecten van de JoLa-regeling.”

A wide-angle photograph of a large agricultural field covered with white plastic mulch. The rows of covered walkways stretch far into the distance, creating a strong sense of perspective. The sky is filled with soft, grey clouds, suggesting an overcast day. In the background, a line of trees and a few buildings are visible on the horizon.

“ We komen sneller op het duurzaamheidsniveau waarop de maatschappij ons wil hebben

Aandachtsgebied

Risicopreventie weersomstandigheden

De Europese Commissie wil de organisatie van de voedselketen, met inbegrip van het risicobeheer in de landbouw, bevorderen. Nederland draagt hieraan bij door in te zetten op het steunen van risicopreventie en -beheer op bedrijfsniveau.

Figuur 6. Uitputting budget Risicopreventie weersomstandigheden op 31 december 2021 (totaalbudget € 103 miljoen)

Thema

Bescherming tegen slecht weer

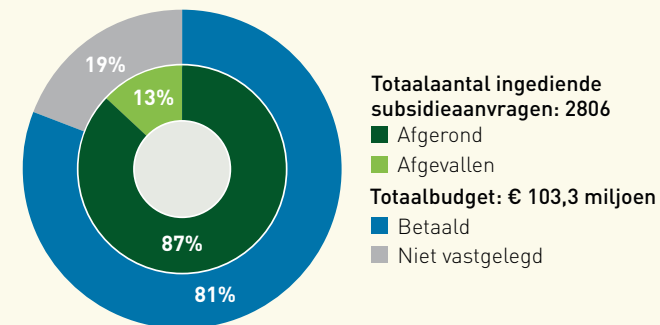
In het POP3 is ondersteuning van agrarisch ondernemers voor risicopreventie en -beheer op landbouwbedrijfsniveau mogelijk, met de zogenaamde 'brede weersverzekering'. Boeren ontvangen een subsidie (maximaal 65%) op de premie van een verzekering tegen ongunstige weersomstandigheden. Deze regeling is de laatste jaren steeds urgenter geworden vanwege de gevolgen van de klimaatverandering.

Maatregel om landbouwbedrijven te beschermen tegen schade

Maatregel 17: Regeling brede weersverzekering

- Regeling brede weersverzekering: verzekering tegen schade aan gewassen door ongunstige weersomstandigheden.
- Verzekering geldt voor alle teelten in de open lucht, met uitzondering van grasland. Behoeftte voor deze verzekering is groot. Aantal deelnemende bedrijven nam toe van 1.435 in 2016 tot 2.436 in 2021.
- Daarmee is de streefwaarde voor 2025 (4,15% van de landbouwbedrijven) ruimschoots behaald. In 2021 had 5,12% van het aantal landbouwbedrijven een verzekering afgesloten.
- In totaal is er van 2015 t/m 2021 omstreeks € 84 miljoen subsidie aan de agrariërs betaald.

Interview

“Hoe meer leven
onder de grond:
hoe meer vogels
en akkernatuur

De agrarische natuurvereniging Hollands Noorden ziet graag meer weidevogels en akkernatuur in haar leefgebied. 200 leden van de vereniging zetten zich hier elke dag voor in. Het leidt tot verbetering van natuurwaarden. Boeren zien meer leven in het land.

Akkerbouwer Ane van Straten en projectcoördinator Maaïke Wagenaar van ANV Hollands Noorden in het Noord-Hollandse Wieringerwerf.

Agrarisch Natuurvereniging (ANV) Hollands Noorden

ANV Hollands Noorden is een van de 40 collectieven in Nederland die agrarisch natuur- en landschapsbeheer uitvoeren. Deze natuurvereniging in de kop van Noord-Holland krijgt vanaf 2016 POP3-geld vanuit de EU via de provincie Noord-Holland. Looptijd: 6 jaar. Doel: het vergroten van de biodiversiteit in het landelijk gebied, zowel boven als onder de grond en het stimuleren van natuurinclusieve landbouw.

Onder het motto ‘Waar boer, bodem en biodiversiteit samenkomen’ werkt ANV Hollands Noorden samen met haar leden en vrijwilligers aan meer biodiversiteit. “We zetten vooral in op meer weide- en akkervogels en meer akkernatuur”, zegt Maaïke Wagenaar, coördinator van ANV Hollands Noorden. De vereniging is ontstaan uit drie verenigingen en telt 200 leden, waarvan ongeveer de helft veehouders en de helft akkerbouwers. “Het enthousiasme in het gebied is groot, er willen meer boeren meedoen. Maar helaas hebben we nu een wachtlijst.” Want subsidies zijn binnen het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) beperkt beschikbaar en daarmee ook de mogelijkheid voor het afsluiten van beheerpakketten. Landelijk zijn 40 agrarische collectieven lid van de koepelorganisatie BoerenNatuur (www.boerennatuur.nl) en 11.000 boeren doen mee aan ANLb.

Werkwijze Hollands Noorden

Hollands Noorden is actief in de leefgebieden die zijn aangegeven door de provincie Noord-Holland in haar natuurbeheerplan. “We zijn actief in de kop van Noord-Holland, boven de lijn Alkmaar-Hoorn tot aan Den Helder. Elke zes jaar maken we een gebiedsplan ter verbetering van natuurwaarden door agrariërs op basis van ecologische factoren en gebiedsfactoren. We kijken welke vorm van beheer op welke plek het beste past”, vertelt Wagenaar. “We dienen dit plan in bij de provincie en vragen subsidie voor uitvoering van agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Wij hebben contracten met boeren voor de realisatie van gewenste doelen en zij krijgen daar een vergoeding voor. Dat is geen winst, meer een vergoeding voor gedeerde inkomsten door bijvoorbeeld lagere gewasopbrengsten bij plas-dras of uitgestelde maaidatum.”

Zeven veldmedewerkers begeleiden de boeren en monitoren de effecten van het beheer.

Alle agrarische natuurverenigingen werken met landelijke beheerpakketten (keuze uit 41 pakketten) ontwikkeld door BoerenNatuur. “Voor weidevogelbeheer zetten we verschillende pakketten in. Zoals grasland met rustperiode, kruidenrijk grasland, kuikenvelden, plas-dras of extensief beweid grasland. We zorgen voor afwisseling van pakketten in het gebied, want dat leidt tot het zogenoemde mozaïekbeheer. Dus het gras is niet overal even hoog, zodat vogels goed kunnen broeden, maar ook voldoende kunnen foerageren.” Akkerbouwers richten zich op akkernatuur en akkervogels.

Praktijkervaring met akkernatuur

Ane van Straten, akkerbouwer in Slootdorp, is bestuurslid van Hollands Noorden en deelnemer aan akkernatuur. Hij heeft een gangbaar

akkerbouwbedrijf met 10 hectare vogelakker, 10 hectare kruidenrijke akkerrand en 10 hectare wintervoedselakker. “We hebben tien jaar geleden onze eerste akkerrand ingezaaid en waren altijd al bezig met investeren in bodemverbetering”, vertelt Van Straten. “Ik gebruik zo min mogelijk kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen, pas niet-kerende grondbewerking toe en zet compost en groenbemesters in.”

Door zijn deelname aan beheerpakketten combineert hij natuurbeheer met verbetering van zijn grond. “Het telen van veel akkerpakketten past mij uitstekend, want het zijn mega-rustgewassen, die goed zijn voor mijn bouwplan en voor verlaging van de ziektedruk. Bodemverbetering is moeilijk concreet te meten, maar op het oog zie ik wel verbetering in de stand van mijn gewassen”, zegt Van Straten. “En ik zie meer leven in het land. Het rammelt van de fazanten, hazen en muizen, dat weer voedsel is voor de vele roofvogels in het ons gebied.” Volgens Wagenaar leidt meer biodiversiteit in de bodem tot meer biodiversiteit boven de grond. “Het hangt allemaal met elkaar samen. Veel bodemleven is de basis voor gezonde vegetatie en veel insecten en uiteindelijk voor meer weide- en akkervogels.”

Volgens Van Straten versterken bodemverbetering en landbouw elkaar en de natuur. “Het gaat goed samen en het is een mooie stap richting natuurinclusieve landbouw.” Hollands Noorden wil graag een vereniging zijn voor alle agrariërs in haar werkgebied. “Daarom zorgen we ook voor overdracht van kennis en informatie via lezingen, veldexcursies en studiegroepen. Met als doel om uiteindelijk zowel ecologisch als economisch vooruit te boeren”, stelt Wagenaar. Van Straten vult hierop aan: “Als iedereen er 10% van opikt wordt alles duurzamer.”

“

Waar boer, bodem en
biodiversiteit samenkomen

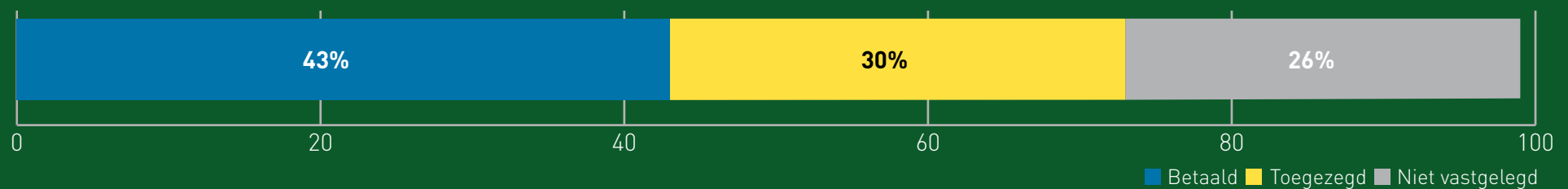

Aandachtsgebied

Biodiversiteit en water

De Europese Commissie zet in op het herstellen, het in stand houden en het verbeteren van ecosystemen met betrekking tot de landbouw. De focus ligt hierbij op biodiversiteit, waterbeheer, bodemerosie en bodembeheer.

Figuur 7. Uitputting budget Biodiversiteit en water op 31 december 2021 (totaalbudget € 1.267 miljoen)

Thema

Agrarisch natuurbeheer en biodiversiteit

Voor de uitvoering van het agrarisch natuurbeheer is in 2016 de maatregel 'Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb)' gestart. Doel is het verbeteren van de biodiversiteit, de waterkwaliteit en het waterbergend vermogen in agrarisch gebied. Het ANLb richt zich onder meer op het creëren en in stand houden van leefgebieden voor diersoorten, bijvoorbeeld door weidevogelbeheer. Indirect draagt het ANLb ook bij aan de verbetering van de bodemkwaliteit.

Agrarische collectieven

Er zijn 40 agrarische collectieven opgericht, die meer dan 9.500 boeren en andere grondeigenaren als leden hebben. De overheid heeft met de collectieven contracten met een looptijd van 6 jaar afgesloten om het ANLb uit te voeren. Binnen Europa is dit een unieke aanpak.

Tussenevaluatie

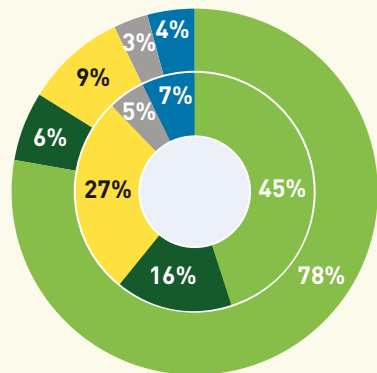
In 2021 heeft de Wageningen Universiteit (WUR) een tussenevaluatie uitgevoerd naar de stelselvernieuwing van het ANLb. De WUR concludeerde dat de uitvoerbaarheid en doelgerichtheid van het in 2016 ingevoerde stelsel ANLb zijn toegenomen ten opzichte van het vorige subsidiestelsel. Twee belangrijke succesfactoren zijn de gebiedsgerichte aanpak met de collectieven en de grotere flexibiliteit van het nieuwe stelsel.

Maatregelen om het agrarisch natuurbeheer en de biodiversiteit te verbeteren

Maatregel 10: Agro-milieumaatregelen (Collectief Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer)

- Maatregel is gericht op het creëren van robuuste leefgebieden in het agrarisch landschap voor soorten die in de Vogel- en Habitatrictlijn genoemd staan, waardoor met name de weide- en akkervogelstand minimaal gelijk blijft.
- Maatregel draagt ook bij aan het realiseren van de waterdoelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW).
- Met een gebiedsgerichte aanpak zorgen collectieven voor een goed beheer van de biodiversiteit en het landschap. Onder meer gericht op: aanleggen van bloeiende akkerranden en plas-drasgebieden, stimuleren van meer kruidenrijk grasland en het beheren van sloten en houtwallen.
- Meer dan 90.000 hectare onder beheer van 40 agrarische collectieven.
- Er is een bedrag van € 461 miljoen toegezegd en € 409 miljoen betaald.
- Voor meer informatie: [Kennisbank Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer](#) (ANLb) van BIJ12 en de [website van BoerenNatuur](#).

Binnenring: Oppervlakte in 2021
(totaal 90.000 hectare)

Buitenring: Betaald in 2021
(totaal € 79,3 miljoen)

- Open grasland
- Open akker
- Droge dooradering
- Natte dooradering
- Water

Thema

Water

In het POP3 is veel geld beschikbaar om de waterkwaliteit en -kwantiteit in landbouwgebieden te verbeteren. Het gaat onder meer over:

- Verbeteren van de waterkwaliteit: door onder meer bemesting kan een teveel aan mineralen in het grond- en oppervlaktewater terecht komen. Dat kan invloed hebben op ecosystemen.
- Verbeteren van de waterkwantiteit: het voorkomen van wateroverlast en verdroging.

Bijdrage aan wateropgave

POP3 draagt bij aan de doelen uit de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) en het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn. Om de totale wateropgave te realiseren worden ook andere financieringsbronnen ingezet naast POP3-maatregelen op het gebied van innovatie, investeringen, samenwerking, kennisverspreiding en niet-productieve investeringen.

Samenwerkingspartners

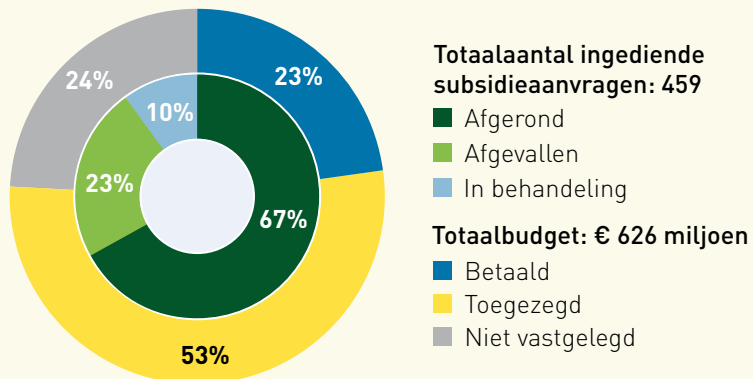
Voor de uitvoering van de maatregelen werken waterschappen (Deltaplan Agrarisch Waterbeheer), provincies, land- en tuinbouworganisatie LTO en ministeries samen. Samenwerking met waterschappen is leidend, omdat zij de grootste bijdrage leveren aan de nationale cofinanciering. De POP3-waterprojecten zijn onderdeel van de 720 projecten binnen het nationale programma Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW).

Maatregel voor niet-productieve investeringen

Maatregel 4.4: Niet-productieve investeringen

- Projecten leveren een bijdrage aan de doelstellingen van provincies op gebied van biodiversiteit en natuur (Natura 2000) en stikstof (Programmatische Aanpak Stikstof (PAS))
- Meeste openstellingen zijn succesvol, er is zelfs meer subsidie aangevraagd dan geld beschikbaar is.
- Deze investeringsprojecten zijn vaak groot en hebben een lange looptijd.
- In totaal is er een budget van € 472 miljoen aan subsidies vastgelegd (toegezegd en betaald) voor niet-productieve investeringen.

Interview

“Ontmoetingstuin De Bonte Koe trekt jong en oud

Toen het dierenpark dat Herman Ellenbroek als prins Carnaval van Borne ooit realiseerde, in de knel kwam, vroeg hij LEADER-subsidie aan. Met dat geld en hulp van Bornese bedrijven, de gemeente en een verzorgingshuis toverden talloze vrijwilligers het parkje om tot Ontmoetingstuin De Bonte Koe. Dagelijks komen hier minstens honderd Bornenaren.

Herman Ellenbroek van Ontmoetingstuin De Bonte Koe in het Overijsselse Borne.

Ontmoetingstuin De Bonte Koe

In 2019 startte met POP3-geld in de provincie Overijssel het project 'Ontmoetingstuin De Bonte Koe'. Looptijd: 1 jaar. Doelen: beweging en buiten spelen stimuleren, ontmoeting verschillende doelgroepen stimuleren, kennis over dierhouderij vergroten.

“Met de aanleg van een nieuw fietspad in 2018, stijf om het dierenparkje, konden mensen uit Borne nog maar lastig de geiten en de schapen opzoeken. Gemeente Borne had naast het dierenterrein een strookje bos liggen dat ze wel beschikbaar wilde stellen om het dierenpark iets te verplaatsen en meer groen bij het park te betrekken. Zo wilde de gemeente mensen stimuleren meer naar buiten te gaan en te bewegen”, vertelt Herman Ellenbroek uit Borne.

Upgrade

De gemeente wees hem op de mogelijkheid om als particulier LEADER-subsidie aan te vragen. Die is bestemd om de interactie tussen landbouw en samenleving te versterken. In 2019 werd de subsidie toegekend. Daarmee kon het dorp aan de slag met een upgrade van het dierenpark tot ontmoetingstuin.

In het bos kwam een wandelpad. Aan het pad kwam een kapschuur waar imkersvereniging Borne zes bijenkorven plaatste. De vier schapen, vier geiten, kippen en duiven kregen meer buitenruimte, een nachthok en een open dagverblijf en er kwam een wandelpad om de wei heen. De gemeente knapte de speeltuin op. Van grond die overbleef uit het bos, werd een belevingstuin aangelegd, met planten uit grootmoederstijd, speciaal voor bewoners van verzorgingshuis Het Dijkhuis naast het park.

Langdurig traject

Ellenbroek: “Van het bedrag dat we kregen, ongeveer € 50.000 - projectomvang was € 100.000 - kun je veel doen. Maar de aanvraag en de verantwoording waren erg ingewikkeld. Zelfs met deskundige

hulp kostte het aanvragen een jaar en veel energie. De verantwoording achteraf bestond uit ongeveer honderd bijlagen. Tijdens de uitvoering bleek liquiditeit een probleem. Subsidiegeld kregen we uitbetaald vier maanden nadat we betaalde rekeningen inleverden. Als kleine stichting konden wij niet genoeg geld voorschieten om de rekeningen te betalen.”

Honderd mensen per dag

Met het effect van De Bonte Koe voor de Bornese gemeenschap is Ellenbroek erg blij. Nu de schapen en geiten lammetjes hebben, komen kinderen en cliënten uit een begeleid-wonen-huis helpen de fles geven. Tijdens het voeren mogen kinderen in de wei komen. “Dan krijg je vanzelf

vragen en kunnen de vrijwilligers uitleg geven over de dieren.” Bij de bijenkorven staat uitleg over bijen, honingproductie en biodiversiteit. De tuin nodigt ouderen uit tot een wandeling. “Doordat het park nu wat groter is, lopen wandelaars net wat verder.” Van hondenuitlaters tot (groot)ouders met kinderen in de speeltuin, het is van ’s morgens tot ’s avonds druk. “Gemiddeld honderd mensen per dag.”

En dat is exclusief de zestien vrijwilligers die samen de dieren elke dag verzorgen en de tuin onderhouden. “De jongste vrijwilligers zijn drie vijftienjarige scholieren, die al sinds hun twaalfde samen een dag dierenverzorging voor hun rekening nemen.”

“ De plek waar jong en
oud samenkomt

Aandachtsgebied

Sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland

De Europese Commissie vindt de ontwikkeling van plattelandsgebieden belangrijk. Daarbij gaat het om het bevorderen van sociale inclusie, het bestrijden van armoede en de economische ontwikkeling van plattelandsgebieden. Met de LEADER-maatregelen geeft Nederland hieraan invulling.

Figuur 8. Uitputting budget LEADER op 31 december 2021 (totaalbudget € 123 miljoen)

Thema

LEADER

De LEADER-aanpak stimuleert samenwerking en innovatie van onderop en draagt zo bij aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland.

Lokale ontwikkelingen

LEADER staat voor Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale, vrij vertaald als Samenwerking voor plattelandsontwikkeling. LEADER is gericht op lokale ontwikkelingen, vanuit de gemeenschap zelf. Het doel is om plattelandseconomieën en -gemeenschappen te ondersteunen en zo banen te scheppen en de leefomstandigheden in plattelandsgebieden te verbeteren.

Lokale Actiegroep

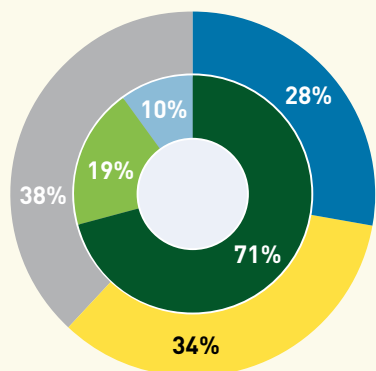
Voor het stimuleren van lokale ontwikkelingen in plattelandsgebieden heeft elke provincie voor tenminste één gebied een Lokale Actiegroep (LAG) ingesteld. In Nederland zijn er 20 LAG's/LEADER-gebieden. Een LAG stelt een lokale ontwikkelingsstrategie op, waarbij de nadruk ligt op groei en banen en op het verbeteren van de leefomstandigheden in plattelandsgebieden via bedrijfsontwikkeling, innovatie en samenwerkingsactiviteiten.

Maatregel om lokale initiatieven te stimuleren (LEADER)

Maatregel 19: LEADER

- In de periode 2015-2021 zijn de volgende maatregelen opengesteld:
 - Steun voor de uitvoering van concrete LEADER-projecten.
 - Voorbereiding en uitvoering samenwerking LAG.
 - Regeling lopende kosten en dynamisering LEADER.
- In Nederland zijn 20 LEADER-groepen (LAG's) actief. De resultaten van deze LAG's zijn wisselend.
- LEADER-groepen die op 31 december 2020 hun budget voor minimaal 95% verplicht hadden of projectaanvragen in behandeling hadden, hebben extra budget gekregen uit de middelen voor 2021 en 2022. Negen provincies hebben hiermee extra budget gekregen voor de LEADER-groepen.
- In 2021 is het aantal gestarte projecten gegroeid tot 541 projecten. Iets minder dan 80% van het Europese budget was eind 2021 vastgelegd in subsidies.

Totaalaantal ingediende subsidieaanvragen: 765

- Afgerond
- Afgevallen
- In behandeling

Totaalbudget: € 123,1 miljoen

- Betaald
- Toegezegd
- Niet vastgelegd

Communicatie

Communicatie over de opzet van het programma, de openstellingen en de resultaten van de projecten is essentieel voor het gezamenlijke doel: bijdragen aan een vitaal platteland, waar boeren investeren in een duurzame en innovatieve landbouw en een goede boterham verdienen, burgers en boeren met elkaar in verbinding staan en we met z'n allen genieten van het platteland met al zijn schakeringen. Het nationale Netwerk Platteland vervult hierin een essentiële rol.

Samenwerken in communicatie

Het ministerie van LNV, provincies, RVO, BIJ12 en het Regiebureau POP zetten hun communicatiemiddelen in om de doelgroepen te bereiken en werken daarbij steeds nauwer samen. Verbinden van projecten, kennis en mensen, zowel op nationaal als Europees niveau, is een rol die bij de Nationale Support Unit (NSU), onderdeel van het Regiebureau POP, belegd is. Ook via het Netwerk Platteland wordt bekendheid gegeven aan het programma en de resultaten op landelijk niveau; onder meer via de nieuwe website Netwerk Platteland, digitale themanummers en nieuwsbrieven, social media-kanalen en bijeenkomsten om kennis te delen.

Corona en communicatie

Ook in 2021 zorgde de coronapandemie voor een andere invulling van communiceren en netwerken met elkaar. De focus lag op het organiseren van webinars; veldbezoeken en fysieke bijeenkomsten konden helaas niet doorgaan. De vaardigheden in het organiseren van online bijeenkomsten via allerhande platforms zijn enorm vergroot.

Ondanks het gemis van fysiek ontmoeten en netwerken, bleek online kennis en ervaring delen ook waardevol. De reisafstand valt weg en presentaties worden teruggebracht tot de essentie.

GLB-netwerk

Vanuit het Regiebureau POP is in 2021 intensief meegedacht over de toekomst: de verlenging van het POP3 en het GLB-NSP. Een belangrijk thema is het nieuw op te zetten GLB-netwerk in Nederland, onderdeel van het Europese CAP network (*Common Agricultural Programme*). In het GLB-netwerk wordt een Assembly en een GLB-gebruikersplatform opgericht. Een Assembly biedt mogelijkheden om het eigenaarschap van het GLB-netwerk vorm te geven en ervaringen en signalen van stakeholders op te halen.

In de nieuwe GLB-periode zal het versterken van de verbinding en samenwerking binnen het Agrarisch Kennis- en Innovatiesysteem (AKIS) een belangrijke rol spelen. Het Regiebureau POP denkt erover na hoe het GLB-netwerk hieraan een bijdrage kan leveren.

Enkele resultaten op communicatiegebied

De [website Netwerk Platteland](#) wordt goed bezocht, mede door het toegenomen gebruik van social media.

- Ook het [POP3-projectenoverzicht](#) is uitgebreid. Het overzicht biedt projectinfo en contactgegevens van de projectleider. De database bevat inmiddels ca. 450 projecten.
- Maandelijks worden **nieuwsberichten** via nieuwsbrieven verstuurd naar 1.750 abonnees.
- Afgelopen jaar zijn vier **themanummer** verschenen: 'Agrarisch waterbeheer', 'Nutriëntenkringloop', 'Diergezondheid en dierenwelzijn' op Werelddierendag en 'Precisielandbouw'.
- De ENRD organiseerde van 22 t/m 26 maart de Rural Vision Week. Tijdens het online evenement werden ook de **Rural Inspiration Awards 2021** uitgereikt. Van de drie Nederlandse projecten die de NSU heeft aangedragen is het project 'Boeren meten water' genomineerd in de categorie *Digital futures*.
- De NSU heeft op verzoek van de ENRD verschillende partijen opgeroepen om deel te nemen aan de consultatie over de **Long Term Vision Rural Area's** (LTVRA), die de Europese Commissie ontwikkeld en daarbij de ENRD toolkits verstrekt. De resultaten van de publieke consultatie van de LTVRA zijn in de Rural Vision Week gepresenteerd.
- Voor de **Rural Vision Week** heeft de NSU het Nederland Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) gevraagd een videoboodschap aan te leveren van een jong boer die aangeeft hoe het platteland er in 2040 zal uitzien. Willem Voncken, akkerbouwer en bestuurslid van het NAJK, benadrukte de rol van biodiversiteit in zijn bedrijfsvoering: "In 2040 zal biodiversiteitsbeheer al jarenlang een winstgevend onderdeel zijn van het bedrijfsplan van mijn boerderij."

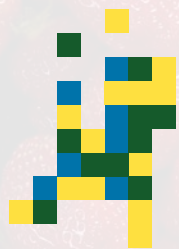
Omslag van het in 2021 gepubliceerde themanummer 'Nutriëntenkringloop'.

- Op 21 oktober vond in Zeeland de Landelijke **LEADER-dag 2021** plaats. Deze hybride bijeenkomst was georganiseerd door provincie Zeeland en de NSU. Op drie locaties in Zeeland konden deelnemers elkaar fysiek ontmoeten. Dit jaar had de dag als thema: met LEADER in transitie.

- Na de organisatie van vier regionale workshops op basis van POP3-projecten eind 2020 is de **Leerreis Nutriëntenkringloop** vervolgd met een verschillende activiteiten:
 - een (aftrap) webinar op 11 maart, gevolgd door drie thematische webinars op 18, 23 en 25 maart. Aan elke webinar namen gemiddeld 85 personen deel.
 - Voor de POP3-, Topsector- en EU-projecten, die in de *communities* centraal staan, is een **Almanak Nutriëntenkringloop** gemaakt.
 - Er gingen **drie communities** van start. Op het gebied van 'Mestverwaarding', 'Sluiten van kringlopen op regionaal niveau' en 'Gebruik van organische reststromen' zijn experts met allerlei kennisvragen aan de gang gegaan.
 - Op basis van de bijeenkomsten in maart is een podcastserie en een **video** gemaakt. De video toont vijf POP3-projecten. De video is op het internationale Agrofilmfestival 2021 verschillende malen online getoond. Dit festival heeft een internationale doelgroep.
 - Er is meegewerkt aan de **Inspiratiesessie Groen Kennisnet** over nutriëntenkringloop.
- In samenwerking met de Topsectoren heeft het Regiebureau POP verdiepende **Kenniscafés** georganiseerd. Thema's waren: bestuivers en natuurlijke vijanden en biodiversiteit. In al deze online events komen naast onderzoeksprojecten ook POP3-innovatieprojecten in beeld.
- Het Regiebureau POP is met Groen Kennisnet een **pilot** gestart om eindresultaten van POP3-innovatieprojecten degelijk op te slaan. Op die manier kunnen resultaten eenvoudig gevonden en verspreid worden.

Omslag van het in 2021 gepubliceerde themanummer 'Precisielandbouw'.

Plattelands
Ontwikkelings
Programma
Regiebureau

Europees Landbouwfonds voor
Plattelandsontwikkeling:
Europa investeert in zijn platteland

Colofon

Uitgave

Regiebureau POP

Foto's

Paul Tolenaar – pagina: 1, 4, 10
t/m 13, 15, 32 t/m 35, 37, 38, 40
t/m 44, 46, 47, 52

Phil Nijhuis – pagina: 26 t/m 29,
31, 51

Rob Gieling – pagina: 2, 18 t/m
22, 24, 39

Interviews

Roza tekst, Corianne Roza –
pagina: 18 t/m 21, 26 t/m 28, 41
t/m 43

Boerentaal, Janet Beekman en
Harma Drenth – pagina: 10 t/m
12, 32 t/m 34

Vormgeving

Xerox | OSAGE

Publicatiedatum

September 2022

Website

[Netwerk Plattenland](https://www.netwerkplatteland.nl)

Contact

Regiebureau POP
088 – 041 4501

Postadres

Regiebureau POP
Postbus 2755
3500 GT UTRECHT

